

ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ З РІЗНОЖАНРОВИМ ЖИВОПИСОМ У ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Консультація для педагогів
Жовтень 2022 рік

Під час консультації розглянуто методи та прийоми роботи з дошкільниками на матеріалі живописних картин різних жанрів (портрет, пейзаж, натюрморт, казково-билинний тощо). Запропоновано найефективніші форми ознайомлення дітей з творами живопису на заняттях у дошкільному навчальному закладі

Сучасне реформування дошкільної освіти спричинило виникнення тенденції до ознайомлення дітей із жанровим живописом, оскільки актуалізується закладання первинної основи у формуванні їхнього вміння висловлюватися щодо подій та явищ, активізується їхній інтерес до життя країни, видів людської праці, до цінностей, які створює народ тощо. Тому вкрай важливо розкрити перед дитиною картину навколишнього світу, побуту, праці людей (в сім'ї, на виробництві, в полі тощо), значення праці самого художника, його майстерність, а також мотиви, які спонукали його написати цю картину [1, с. 12-13].

Варто звернути її увагу на те, що власні враження, відчуття та емоційний стан художник розкриває за допомогою кольору, лінії, плями, композиції, фактури. У процесі детального розгляду мистецького твору дитина зможе визначити емоційне наповнення його змісту, розповісти, що вона бачить на полотні та що відчуває, пояснити, чому художник обрав дану тему, які засоби виразності використав, щоб розкрити сюжет, настрої задуманого й виконаного ним.

Для того, щоб ознайомлювати дошкільників з жанром натюрморту, потрібно постаратися викликати у них емоційну чуйність, задоволення від сприйняття картин. Для цього доцільно розповісти їм, що натюрморт – це зображення різних предметів. Доступними засобами слід підвести дітей до розуміння єдності змісту зображення та мови живопису.

На *першому етапі* слід навчити старших дошкільників уважно вдивлятися у твір мистецтва, бачити красу, гармонію або контрастність зображених художником предметів, щільність або крихкість матеріалів, з яких вони зроблені, стиглість і соковитість плодів, особливості їх поверхні, різноманітні форми, зв'язків предметів один з одним і з навколишнім середовищем.

На *другому етапі* варто звернути увагу на колір як засіб передачі художником настрою – стану радості, смутку, печалі, тривоги або загадковості, урочистості.

На *третьому етапі* можна обговорити з дітьми композицію натюрморту: розташування предметів у просторі, виділення головного в зображенні [2, с. 27].

У старшому дошкільному віці дітей ознайомлюють зі складнішими натюрмортами, які зображують не тільки квіти, фрукти, овочі, але і предмети побуту, знаряддя праці. Розглядають також натюрморти змішаного характеру – квіти і плоди, гриби та овочі тощо.

Можна дотримуватись наступних етапів роботи за картиною. Спочатку дітям розповідають про працю художника (що малює художник). Потім проводиться пізнавальна бесіда про натюрморті як особливому жанрі живопису. Увагу дітей слід особливо звернути на деякі засоби виразності живописного натюрморту: колір, колірні поєднання як спосіб ознайомлення емоційного впливу; композиція як засіб побудови картини і виділення головного в ній; малюнок, передає форму, характер предмета [2, с. 31].

Перед безпосереднім розглядом картин підготовча робота повинна бути спрямована на збагачення емоційного досвіду дітей, їх знань про об'єкти, які вони побачать на картині. Діти можуть брати участь у збиранні овочів, фруктів, ягід, квітів, складати з них натюрморти, грати в різні сенсорні та художньо-розвивальні дидактичні ігри («Добери пару», «Підбери фарби, які використав художник у своїй картині»). На прогулянках, екскурсіях корисно використовувати вірші та загадки про оточуючих предметах.

У творах живопису, написаних за мотивами казок і билин (сюжетно-тематичні картини) представлений взаємозв'язок подій, художніх образів, де сюжетно-композиційний центр завжди виділений яскраво, детально, підкреслять або величиною, кольором, або побудовою зображення. Всі засоби виразності живопису спрямовані на вираження головної ідеї твору [3, с. 127-128].

Звичайно, зобразити казку або билину з усіма характерними для них особливостями в живопису складно, однак художникам вдається зрадити деякі з них. Розглядаючи з дітьми репродукції на теми казок, слід відзначати елементи фантастичності, казковості. У картинах на билинний сюжет доцільно звертати увагу на історичну достовірність зображення, а також відзначати наявні елементи вигадки, перебільшення.

Ознайомлення дітей дошкільного віку з казково-билинної живописом відбувається за певною схемою:

- розповідь дітям казки (билини), пов'язаної з досліджуваної картиною, у процесі попередньої роботи;
- проведення бесіди, спрямованої на з'ясування суті казки (билини), характеру її головних героїв, розглядання ілюстрацій до неї;
- проведення художньо-розвивальних дидактичних ігор;
- розгляд картини, словесне малювання за темою картини (основна робота по картині);
- вербальний аналіз головного героя (звернення уваги дітей на позу героя, на положення рук, ніг, голови, міміку обличчя тощо);
- аналіз колірної гами картини;
- аналіз деталей, зображених на різних планах картини (передній, середній, задній);
- цілісний аналіз змісту та засобів виразності картини [4, с. 3-4].

Педагогові слід підводити дітей до розуміння задуму сюжетно-тематичної картини (горе і розпач самотньої дівчинки перед загрозою їй злою долею) через аналіз змісту і засобів виразності. Розглядати роль малюнка у передачі стану героїв – звернути увагу дітей на позу (сидить, стоїть, лежить), на положення рук, ніг, голови, вираз розпачу на обличчі. Колірна гамма в зображенні природи перегукується з колірним колоритом в зображенні героя, тим самим як би підкреслюється, що природа відгукується на душевний стан його.

Окрім натюрморту, старших дошкільників ознайомлюють з таким

жанром живопису, як пейзаж. Естетично оцінюючи явища природи, дитина вкладає в цю оцінку свій зміст, свій людський сенс, асоціації, тобто пов'язує сприйняття зовнішніх якостей, природи зі своїми переживаннями. Тому педагогічну роботу по ознайомленню дітей дошкільного віку з мальовничим пейзажем слід починати з організації початкового чуттєвого пізнання, споглядання дітьми естетичних властивостей, природи, насолоди ними, їх переживання краси. Тільки після такої підготовки можна навчитися бачити ці прояви в художніх картинах [2, с. 25].

З використанням пейзажного живопису добре провести кілька бесід, кожному присвятивши зображення якогось одного пори року. Слід не лише показувати репродукції з творів живопису, але і картинки в книгах. Показувати треба кожному окремо, поставивши на спеціальну підставку. Коли бесіда за однією картиною проведена, вона замінюється іншою. Важливо пам'ятати вихователів, що за одне заняття діти можуть уважно і з цікавістю розглянути 3-4 картини. Бажано, щоб розгляд не тільки розширювало знання дітей про різні події і явища життя, знайомило їх з творами мистецтва, але й у багатьох випадках був пов'язаний з власною творчою роботою дітей. Цей зв'язок може бути за змістом – діти самі малюють на теми казок або різні квіти, предмети. Але особливо важливо, що діти бачили різні можливості зображення знайомих їм подій, явищ природи, розуміють, як красиво і різноманітно їх можна намалювати [4].

У груповій кімнаті, а іноді і в інших приміщеннях дошкільного закладу час від часу варто влаштовувати виставки репродукцій з картин, ілюстрацій в книгах. Спочатку діти розглядають виставку організовано під керівництвом вихователя, а потім мають можливість приходити самостійно і розглядати ті картини, які найбільше сподобалися, зацікавили їх. Після майже двотижневого ознайомлення з такою виставкою дітям потрібно пропонувати тему для малювання, наприклад, про будь-яку пору року. Цікаво будуть проходити заняття на теми: «Осінь золота», «Пізня осінь», «Сніжна зима», «Рання весна», «Розцвіли квіти на деревах, кущах і траві». Особисті враження дітей про природу в той чи інший час року з'єднуються з враженнями, отриманими від творів мистецтва [3, с. 143].

Виходячи з можливостей дітей 4-5-річного віку, їх можна ознайомлювати з пейзажами, в яких яскраво представлені прояви природи, що спостерігаються дітьми в житті (осінь, зима, весна, сільський, міський пейзаж), а також з деякими засобами виразності мальовничого пейзажу.

Дітям старшого дошкільного віку можна запропонувати пейзажі не лише з яскраво вираженими рисами сезону, але і зображують природу в перехідних сезонних станах (наприклад: початок осені, золота осінь, пізня осінь), а також пейзажі, які діти не спостерігали, але знання, які можуть почерпнути з інших джерел – літератури, кіно.

Можна познайомити дітей з пейзажами, що зображують різні періоди доби, різні стани погоди. Ускладнюється і орієнтування дітей у виразних засобах живопису – колориті, композиції, малюнку.

Крім пейзажного живопису діти старшого дошкільного віку долучаються до мистецтва портрету, при ознайомленні з яким дитина має можливість відчувати себе і селянським хлопчиком, і веселим солдатом, і пустотливою дівчинкою тощо [5].

Здатність поставити себе на місце іншого, відчувати його радість, здивування або засмучення породжує почуття зацікавленості, співпричетності, відповідальності, звільняє дитину від замкнутості.

Проживаючи «чуже життя», дитина вчиться співчувати і співпереживати. Пізнаючи іншого, дошкільник глибше пізнає і себе, досвідом відчуттів і відносин інших людей може коригувати, уточнювати свої емоції та почуття, розвивати вміння розуміти оточуючих, виявляючи доброзичливість, прагнення до спілкування, взаємодії, чуйності і турботу.

Ознайомлення 4-5-річних дітей з портретом потрібно починати з другої половини навчального року, після того як вони освоюють жанри натюрморту та пейзажу. Дітей цього віку ознайомлюють з особливостями цього жанру його різними видами (жіночий, чоловічий, дитячий), його відмінностями від інших видів живопису. Спочатку діти розглядають зображення осіб з яскраво вираженою експресією (сміється, сердиться), потім це може бути портрет, де, поряд з мімікою, виразні жести, пози людини [2, с. 19-20].

Старші дошкільники ознайомлюються з костюмованим, сімейним портретом, автопортретом, причому особлива увага звертається на розуміння дітьми емоційного стану людини, на єдність міміки, жесту, пози, на роль середовища в характеристиці портрета. Звертається увага не лише на емоційний стан, характер зображеного, а й на одяг, який підкреслює соціальне становище людини, і середовище, що сприяє глибшому розкриттю образу.

Кожне заняття зі сприйняття портретного живопису передбачає залучення творів інших мистецтв, сприяє поліхудожньому розвитку дітей, створює творчу атмосферу і допомагає дітям зрозуміти власні емоції, посилюючи їх. Розуміння портрету вимагає від дітей певного соціального досвіду, знань як про емоційно-моральних проявах, взаємовідносини людини з суспільством і про вираження цього відношення в мові, міміці, жестах – так і про образотворче мистецтво, його мовою, способи створення художніх образів. Тому потрібна тривала робота з дітьми, зміст якої буде включати два напрямки:

- 1) формування уявлень про людину, її почуття, емоції, моральному відношенні до явищ життя, внутрішньому і зовнішньому прояві цього відношення;

- 2) поступове формування у дітей розуміння мови живописного образу портрета [4].

Робота за першим напрямом буде проходити на різних заняттях, в іграх, у повсякденній діяльності, по другому напрямку – на спеціальних заняттях по ознайомленню з портретом і в художній діяльності.

У повсякденному житті вихователь повинен розвивати у дітей увагу, спостережливість, бачення емоційних проявів товаришів (зовнішнє вираження станів), звертати увагу дітей на емоційний стан і дорослих. Крім того, чітко передавати дітям свої почуття, яскраво виявляючи їх зовнішні – в інтонаціях, міміці, жестах, позах, рухах тощо.

Слід вчити дітей розуміти мову жестів, міміку. Хороший вихователь часто замість потоку слів використовує жест, міміку, оскільки це привчає дітей звертати увагу на реакцію дорослих на їхні вчинки, розвиває уважність і спостережливість.

Педагогові слід показувати дітям й інші жести, розповівши, що вони виражають (засмучення, образу, переляк, задумливість тощо). Будуть ефективними такі спеціальні заняття: «Коли нам весело, коли – сумно», «Що означає: переляканий, пригнічений», «Вгадай, що я кажу» (використання міміки

і пантоміми). Мета занять: поведінка дітей до розуміння емоційних станів людини та їх зовнішніх виразів. При проведенні музичних занять або занять з розвитку мовлення слід звертати увагу на настрій, почуття, виражене у музичних і літературних творах.

Добре використовувати імітаційно-образні ігри, ігри-драматизації, в яких діти вправляються у характерних жестах, позах, міміці.

Наприклад, показати, як йде хитра лисичка, як переляканий зайчик стрибає, як перевалюючись з лапи на лапу пробирається через кущі ведмедик клишоногий. Тут можуть стати у нагоді перегляд ілюстрацій до казок і фрагменти мультфільмів. Після зачитування дітям казки, варто розглянути ілюстрації: як художник намалював злого вовка, хитру лисичку, мудру сову, полохливого зайчика тощо. З цією ж метою можна використовувати і художньо-розвивальні дидактичні ігри: «Відгадай, хто сміється, а хто плаче», «Веселий – сумний», «Прибери зайве» (діти порівнюють яскраво зображені на картках емоційні стани людей і групують їх за спільними або відмінними ознаками). Таким чином, розглядаючи з дошкільниками картини різних жанрів, необхідно відзначати не лише індивідуальні засоби виразності того або іншого живописного твору, але і загальні риси, властиві певному жанру.

Педагогам дошкільних навчальних закладів слід звертати увагу дітей на індивідуальну творчу манеру того чи іншого художника, особливості їх почерку. Діти вже спроможні знати імена художників, розрізняти їхні твори, визначати головні особливості того чи іншого жанру. Тому слід сприяти тому, щоб діти вербалізували свої судження і ставлення до переглянутих репродукцій, давали їм розгорнуту оцінку, застосовуючи образні слова і вирази, емоційно-естетичні та доступні їм мистецтвознавчі терміни, використовували отримані знання у власній художньо-творчій діяльності.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук ; авт. кол-в: Богуш А. М., Бєленька Г. В., Богінч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. – Київ : Видавництво, 2012. – 26 с.

2. Белкіна Е. В. Вчимося бачити прекрасне : методичні рекомендації по ознайомленню дітей молодшого шкільного та старшого дошкільного віку з творами образотворчого мистецтва / Е. В. Белкіна. – 2-е вид., доп. – Київ, 1996. – 32 с.

3. Котляр В. П. Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей : навч. посібник / В. П. Котляр . – Київ : Кондор, 2006. – 200 с.

4. Масол Л. Виховний потенціал мистецтва – джерело освітніх інновацій / Л. Масол // Мистецтво та освіта. – 2001. – № 1. – С. 2 – 5.

5. Програма художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку «Радість творчості» / Р. М. Бориц, Д. В. Самойлик. – Тернопіль : Мандрівець, 2013. – 72 с.